

УДК 347.4

Маковій Віктор Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

УНІВЕРСАЛЬНІ ТЕМПОРАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ЗМІСТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Постановка проблеми. З огляду на будову книги п'ятої Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) і наявний підхід до цього в науці цивільного права [1, с. 396] універсальні загальні положення зобов'язального права, які розміщені в нормах глав 47–51 ЦК України, відображають узагальнені правила регулювання відповідних відносин незалежно від їх видової приналежності та специфіку прояву в цивільному обороті. Часові категорії в цивільному праві мають неабияке значення, оскільки забезпечують оперативність цивільного обороту, дисциплінують учасників суспільних взаємин, створюють передумови до компромісного вирішення питання конфлікту інтересів у різних площинах людського буття. У зв'язку із цим і з урахуванням динамічного характеру зобов'язальних відносин виникає потреба в дослідженні сутності темпоральних величин і правового механізму їх дії в рамках зобов'язальних відносин узагалі, що створить відповідний базис для подальших досліджень цього питання в розрізі нескінченного прояву зобов'язань як засобу до задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин.

Стан дослідження теми. Дослідженню правил темпоральних обмежень змісту цивільних відносин було присвячено низку робіт науковців різних часів, серед яких вагоме місце посіли напрацювання знаного вітчизняного науковця-цивіліста, професора, академіка НАПрН України В.В. Луця. Окрім того, наведене питання в площині зобов'язальних відносин розглядали Т.М. Вахонєва [2], Н.В. Хашівська [3], А.Р. Чанишева [4]. Серед досліджень загальних положень зобов'язального права на предмет прояву темпоральних категорій необхідно відзначити встановлення природи належного часу виконання зобов'язання

(С.В. Сарбаш) [5], дефініцію сутнісних ознак зобов'язань з невизначеним строком виконання (І.В. Чернишова) [6], окреслення сутності «нормально необхідного часу» у проекції строку дії оферти в рамках договірної зобов'язання (І.М. Халеппо) [7], співвідношення строку дії договору та строку виконання договірної зобов'язання (С.С. Панченко) [8], авторське дослідження особливостей темпоральних обмежень змісту заставних відносин [9, с. 307–310, с. 388–391].

У комплексних методологічних дослідженнях наведеного питання звертається увага на окремі аспекти дії часу в площині того чи іншого різновиду договірної чи позадоговірної зобов'язання без виокремлення універсальної риси, яка відображена у вказаній нормативній частині системи зобов'язального права, хоча є спроба групування загальних рис для темпоральних величин у межах забезпечувальних зобов'язань, а також поєднання правових наслідків прострочення виконання зобов'язання в інтегрованому підході до прострочення здійснення цивільного права та виконання цивільного обов'язку [10, с. 109–234, с. 266–299].

Мета статті. Метою статті є встановлення правової природи часових величин у межах універсальних положень цивільного права про зобов'язання, з'ясування їх місця серед інших правових інститутів у розрізі наявного теоретичного й емпіричного підґрунтя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Безпосередньо про часові категорії у вказаній нормативній частині ЦК України йдеться у ст. 530 (установлення поняття та змісту строку (терміну) виконання зобов'язання), ст. 531 (визначення сутності достроковості

щодо заміни (ст. 579), відчуження, передання в користування предмета застави (ст. 586) чи власником чужої речі під час її заставлення, якщо така згода вимагається договором чи законом (ст. 583), пред'явлення вимоги заставодержателя щодо надання заставодавцем рівноцінного предмета чи відновлення знищеного або пошкодженого предмета застави (ст. 580), установлення порядку черговості виникнення права застави з метою задоволення вимог наступних заставодержателів, а також відмежування сутності попередніх застав (ст. 588), визначення моменту, з якого боржник, річ якого кредитор притримує, набуває права на розпорядження нею (ст. 596), тощо.

Безумовно, окрім положень ЦК України, до врегулювання темпоральних категорій у рамках універсального нормативного матеріалу зобов'язального права має застосовуватися законодавча база, що міститься в інших нормативно-правових актах, які підпорядковуються дефініції ст. 4 ЦК України, а також з огляду на правовий режим врегулювання суспільних відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також трудових і сімейних відносин.

Так, із дослідження глави 19 «Загальні положення про господарські зобов'язання» ГК України випливає, що переважаючою підставою для виникнення господарських зобов'язань є саме господарський договір, тому й темпоральні величини матимуть більший прояв саме в межах такого виду господарських зобов'язань, як визначено у ст. 80 щодо строку дії господарського договору в його змісті, у ст. 181 щодо часових меж реалізації стадій укладення господарських договорів тощо. При цьому якщо стосовно організаційно-господарських зобов'язань наведені міркування є безальтернативними, то для майново-господарських зобов'язань допускається додаткове врегулювання в рамках висловленого вище щодо цивільно-правових зобов'язань.

Відповідним чином Законом України «Про іпотеку» та Законом України «Про заставу» унормоване питання визначення темпоральних меж здійснення відносин щодо використання застави в якості способу забезпечення виконання зобов'язання на прикладі ст. 18 (строк іпотечного договору в його змісті) та ст. 16 (момент виникнення

застави). З огляду на викладене щодо доповнення підстав припинення зобов'язань заслуговує на критичне зауваження ст. 28 Закону України «Про заставу», яка не містить серед підстав спливу строку виконання зобов'язання, а відсилає до переліку підстав, визначених законом. Отже, згідно зі ст. 17 Закону України «Про іпотеку» такий вид застави може припинятися із закінченням строку дії іпотечного договору, а при заставі іншого виду майна така підстава не застосовується, що підкреслює слушність висловленого вище.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Викладене дало можливість простежити прояв часу саме як елемента правового механізму, що забезпечує паритет між інтересами учасників зобов'язальних відносин, які реалізують власну правосуб'єктність через зміст подібних взаємин. При цьому універсальні загальні положення відтворюють найбільш універсальні нормативні приписи, які мають місце під час врегулювання будь-яких зобов'язальних відносин у межах цивільного права. Останні розщеплюються на ті, що містять безпосереднє, опосередковане та побіжне закріплення темпоральних категорій у структурі механізму правового регулювання зобов'язальних відносин, а також виокремлення спеціального правового регулювання таких відносин з огляду на окремий правовий режим, визначений спеціальним законодавством (як цивільним, так і суміжним) на прикладі врегулювання господарських, трудових, сімейних відносин.

Наведені міркування підводять до висновку щодо поширеного використання часу прямо чи опосередковано саме як засобу обмеження здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків учасників зобов'язальних відносин незалежно від їх різновиду у зв'язку з простеженням місця темпоральних величин у складі механізму правового регулювання суспільних відносин у рамках універсальних положень зобов'язального права. Це окреслює значимість часових величин у ролі засобу обмеження юридичного змісту зобов'язальних відносин і вказує на окремі відправні точки для подальших досліджень цього та суміжних питань, зокрема в частині загальних положень договірної права, а також деталізації змісту окремих договірних і недоговірних зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов С.О., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. К., Істина, 2007. 816 с.
2. Вахоньєва Т.М. Строки (терміни) у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2005. 20 с.

3. Хащівська Н.В. Строки оперативного захисту в договорах про передання майна у тимчасове користування. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2011. Вип. 2. С. 361–368.
4. Чанишева А.Р. Зміст зобов'язальних відносин за цивільним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2018. 43 с.
5. Сарбаш С.В. Время и место исполнения обязательства. Хозяйство и право. 2004. № 12 (Приложение). С. 1–49.
6. Чернышева И.В. Обязательства, срок исполнения которых не определен. Российский юридический журнал. 2007. № 2. С. 119–123.
7. Халеппо И.М. О дефиниции «нормально необходимое время» применительно к сроку действия оферты. Пробелы в российском законодательстве. 2012. № 3. С. 101–103.
8. Панченко С.С. Строк дії договору та строк виконання договірної зобов'язання у цивільному праві: питання взаємозв'язку та розмежування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. № 6. С. 107–110.
9. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2012. 736 с.
10. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

Маковій Віктор Петрович

УНІВЕРСАЛЬНІ ТЕМПОРАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ЗМІСТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Стаття містить дослідження правового часу в універсальних загальних положеннях зобов'язального права як соціально-правового явища, що забезпечує оперативність цивільного обороту, дисциплінує учасників суспільних взаємин, створює передумови для компромісного вирішення питання конфлікту інтересів у різних площинах людського буття. Здійснене системне дослідження вагової частини правових інститутів універсальних положень зобов'язального права в межах цивільного законодавства та суміжних галузей на предмет установлення місця темпоральних величин у складі відповідного механізму правового регулювання. Установлене безпосереднє, опосередковане та побіжне закріплення темпоральних категорій у структурі механізму правового регулювання зобов'язальних відносин, а також виокремлене спеціальне правове регулювання таких відносин з огляду на окремий правовий режим, визначений спеціальним законодавством.

Ключові слова: строк, термін, час, зобов'язання, механізм правового регулювання, зміст, виконання, припинення, здійснення, обмеження.

Маковій Віктор Петрович

УНІВЕРСАЛЬНЫЕ ТЕМПОРАЛЬНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Статья содержит исследование правового времени в универсальных общих положениях обязательственного права как социально-правового явления, которое обеспечивает оперативность гражданского оборота, дисциплинирует участников общественных отношений, создает предпосылки для компромиссного решения вопроса конфликта интересов в разных плоскостях человеческого бытия. Осуществлено системное исследование значительной части правовых институтов универсальных положений обязательственного права в рамках гражданского законодательства и смежных отраслей на предмет установления места темпоральных величин в составе соответствующего механизма правового регулирования. Установлено непосредственное, опосредованное и беглое закрепление темпоральных категорий в структуре механизма правового регулирования обязательственных отношений, а также выделено специальное правовое регулирование таких отношений с учетом отдельного правового режима, определенного специальным законодательством.

Ключевые слова: срок, термин, время, обязательство, механизм правового регулирования, содержание, исполнение, прекращение, осуществление, ограничение.

Makovij Victor

UNIVERSAL TEMPORAL LIMITATIONS ON CONTENT OF OBLIGATIONS

The article contains a study of the legal time in the universal general provisions of the mandatory law as a social and legal phenomenon, which ensures the efficiency of civilian turnover, disciplines the participants of social relations, creates prerequisites for a compromise solution of the question of conflict of interests in different planes of human existence.

A systematic study of a significant part of the legal institutions of the universal provisions of obligatory law in the framework of civil law and related branches for the purpose of determining the place of temporal values as part of the corresponding mechanism of legal regulation was carried out.

There are delimited time limits for the implementation of the content of the legal relationship within the framework of the sub-institutions for fulfilling the obligation, among which a separate place is provided for ways to ensure fulfillment of obligations. Among the latter, more detailed study has been questioned on the temporal restrictions on the exercise of subjective rights and the fulfillment of subjective obligations in mortgage relationships on the basis of the

results of the study of normative regulations of the Civil Code of Ukraine, as well as special regulations, taking into account the differentiation of such a way to ensure compliance with the obligations of species.

In describing the place of temporary categories within the framework of the termination of obligations, based on the study of related branches of law and regulatory requirements of other countries in this area, formulated regulatory proposals for improving the domestic legislation in this area. Correspondingly, proposals are made to improve the provisions of economic legislation within the general provisions on economic-legal obligations.

The direct, indirect and rapid fixing of temporal categories in the structure of the mechanism of legal regulation of obligatory relations is established, as well as special legal regulation of such relations is provided with regard to the separate legal regime defined by special legislation.

Key words: term, term, time, obligation, mechanism of legal regulation, content, execution, termination, implementation, restriction.